

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Технологічний факультет

Кафедра годівлі тварин і технології кормів

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

РАДЧУК ІГОР ВАСИЛЬОВИЧ

УДК636.083:636.74

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ТЕХНІКА ПІДГОТОВКИ ТА РОБОТА СЛУЖБОВИХ СОБАК В
ОХОРОНІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ТА ПРИКОРДОННОМУ
КОНТРОЛІ**

204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Ігор Радчук

Керівник роботи:
Валентина СТЕПАНЕНКО,
кандидат с.-г. наук, доцент

Житомир – 2021

АНОТАЦІЯ

Радчук І. В. Техніка підготовки та робота службових собак в охороні державного кордону та прикордонному контролі. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 204. Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва. – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

У роботі представлені дослідження по вивченню техніки підготовки та особливостей роботи службових собак в охороні державного кордону, а також використання їх на пунктах прикордонного контролю. Встановлено, що найкраще та найефективніше для підготовки собак для пошуку вибухонебезпечних предметів підходить контрастний метод дресирування із застосуванням харчового та фізичного подразника. Найефективніший метод підготовки собак для пошуку наркотичних засобів – оперантний.

Ключові слова: кінологія, службові собаки, дресирування, команди.

ANNOTATION

Radchuk I.V. Technique of training and work of service dogs in state border protection and border control. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for a master's degree in specialty 204. Technology of production and processing of livestock products. - Polissya National University, Zhytomyr, 2021.

The paper presents research on the study of training techniques and features of service dogs in the protection of the state border, as well as their use at border control points. It has been found that the best and most effective way to prepare dogs for explosives is to use a contrasting training method using a food and physical stimulus. The most effective method of training dogs to search for drugs is operant.

Key words: cynology, service dogs, training, teams.

Зміст

	Стор.
Вступ.....	4
Розділ 1. Огляд літератури.....	6
1.1. Характеристика основних порід собак що використовуються в прикордонній службі	6
1.2. Режим роботи з собакою, навиками та порядок їх формування.....	10
Розділ 2. Матеріал, методика, місце та умови проведення досліджень.....	15
Розділ 3. Результати дослідження.....	18
3.1. Методика відбору службових собак для мінно-розшукової служби.....	18
3.2. Техніка підготовки та робота службових собак по розшуку вибухонебезпечних предметів та мін.....	20
3.3. Техніка підготовки та робота службових собак по розшуку наркотичних речовин	29
Висновки.....	41
Список використаної літератури.....	42

Вступ

Народний вислів «собака – надійний друг людини» для прикордонників має набагато глибший сенс. Службові собаки у прикордонних військах вже багато років були і є повноцінними бойовими одиницями, справжніми захисниками кордонів нашої держави.

У собак, що належать прикордонній службі, існують чіткі спеціалізації і особлива підготовка. Одні, спеціально навчені тварини, повинні виявити, наздогнати і затримати порушника. Інші мають охороняти об'єкти, споруди та людей. Третя спеціалізована група займається пошуком контрабанди, зброї, боєприпасів, наркотичних засобів, вибухових пристроїв та речовин. Спеціально підготовлений пес, завдяки своєму унікальному нюху, може виявити небезпечні вибухові предмети які пропустить міношукач, наприклад, пластикову міну чи зброю [4, 13, 17, 20].

Важливість використання спеціальних собак для пошуку вибухонебезпечних та наркотичних засобів і психотропних речовин з метою посилення служби прикордонних нарядів важко переоцінити. Результати оперативно-службової діяльності органів та підрозділів охорони державного кордону показують, що за допомогою службових собак щорічно виявляється від 80 до 200 кілограм наркотичних засобів та сотні тисяч психотропних речовин, що становить більше 70 % від загальної кількості затримань усіма силами та засобами прикордонного відомства. Так, за вагомий внесок у припинення правопорушень на державному кордоні пов'язаних із незаконним переміщенням наркотичних засобів і психотропних речовин було нагороджено відомчою медаллю понад 20 спеціальних собак підготовлених до їх пошуку [4].

Собаки з кінологами-прикордонниками працюють на контрольно-пропускних пунктах, оглядають камери схову, багаж, людей та різні транспортні засоби, що перетинають кордон. Також вони патрулюють місцевість [5, 6, 19, 20].

За 2020 рік прикордонники зі службовими собаками затримали більше 400 порушників кордону, знайшли біля 164-х одиниць зброї, 6,6 тисяч різних боеприпасів, більше сорока тисяч наркотиків у вигляді пігулок, понад сто кілограм різних наркотичних речовин і біля 1,3 мільйону пачок цигарок. Натреновані собаки під час обшуку вантажу та багажу викрили різного контрабандного товару на суму понад п'ять з половиною мільйонів гривень [4].

Собаки на кордоні та пунктах прикордонного контролю затримують правопорушників, запобігають вчинення їхнього опору, конвоюють та охороняють злочинців.

В Україні у прикордонній службі працюють більше тисячі собак різних порід. Це німецькі вівчарки, лабрадори, спанієлі, бельгійські вівчарки та ін. Інструкторів та спеціалістів кінологічної служби для роботи на кордоні готують у спеціалізованому Кінологічному навчальному центрі Державної прикордонної служби, який знаходиться у місті Великі Мости Львівської області. В основному собак готують для пошуку зброї, вибухових речовин і наркотиків. Майже 45% виявлень та затримань порушників на державному кордоні проходить за допомогою службових собак. Незважаючи на сучасні передові технології, різні пристрої та обладнання, краще ніж собаки виявити наркотичні засоби або вибухонебезпечні речовини та предмети не може ніхто [4, 17, 25].

Вивчення техніки підготовки та особливості роботи службових собак в охороні державного кордону та прикордонному контролі є цікавим та важливим завданням даної роботи

Розділ 1. Огляд літератури

1.1. Характеристика основних порід собак що використовуються в прикордонній службі

Для дресирування у кінологічних центрах широко застосовують такі породи собак як: бельгійська вівчарка (малінуа), німецька вівчарка, англійський кокер-спанієль, лабрадор та ін.

Бельгійська вівчарка (рис. 1), малінуа - пильний, активний, сторожовий пес, який завжди готовий до рішучих дій. Ці собаки мають виняткові сторожові якості, вони відважні і сміливі, ну просто створені для небезпечної, роботи, що вимагає спеціальної підготовки [22, 23].

Рис.1. Бельгійська вівчарка (малінуа)

Цей пес має гармонійну і пропорційну тіло будову тіла, дуже розумний, витривалий, невибагливий, добре пристосований до умов утримання у відкритих вольєрах та будках, з легкістю переносить різні зміни погоди.

Зріст: 60-66 см. Вага: 25-30 кг. Тривалість життя: 10-12 років.

Бельгійська вівчарка легко піддається дресируванню, вона активна, робоча собака, яка потребує регулярних фізичних навантажень. Ці собаки вірні та довірливі, але вимагають великої уваги до себе, вони повинні відчувати свою

зайнятість, неважливо що вони роблять, але їм необхідно постійно щось робити [24, 26].

Для пошуку у транспорті та багажі наркотичних речовин, зброї, контрабанди широко залучають англійських кокер-спанієлів (рис. 2). Вони природжені мисливці. Азарт, який охоплює їх під час полювання і витривалість допомагають їм переслідувати дичину на великі відстані. Відмінні слух та нюх роблять собак цієї породи не тільки гарними мисливцями, але і гарними шукачами та охоронцями [16].

Рис.2. Англійський кокер-спанієль

Голосним гавканням кокер-спанієль обов'язково повідомить про наближення чужої людини. Вони витривалі, тому легко переносять будь-яке фізичне навантаження.

Стандарт. Зріст у холці: для самців 38–43 см, для самок 36–40 см. Маса: для самців 13–15 кг, для самок 12–14 кг.

Окрас будь-який: однотонний, найчастіше рудий, чорний, яскраво коричневий, червоний, золотисто-каштановий. Дво- або триколіорові собаки можуть мати рівномірно розміщені плями, крап. Допускається невелика біла пляма на грудях і чіткий яскравий підпал (при чорному, коричневому і плямистому окрасі). Шерсть шовковиста, пряма або трохи хвиляста, щільно

прилягає, на голові коротка і середньої довжини на тілі. На вухах шерсть густа, довга, шовковиста, пряма або трохи хвиляста [16].

Лабрадори відомі своєю різнобічною обдарованістю (рис. 3). Завдяки надзвичайно гострому чуттю і пристрасті до апортування лабратори використовуються як службові собаки. Нюх лабраторів на 25% краще, ніж у німецької вівчарки. Їх активно використовують на митниці та пунктах прикордонного контролю для пошуку наркотичних речовин, зброї, вибухівки, контрабанди.

Рис.3. Лабрадор

Лабрадори мають врівноважений характер, добре піддаються вихованню та дресируванню, не агресивні, витривалі та надійні у роботі.

Лабрадор міцна собака з широкою головою, об'ємної грудною кліткою і сильними кінцівками. Висота в холці у самців - 56-57 см, у самок - 54-56 см. Але незначне відхилення у рості в стандарті даної породи не є суттєвим недоліком. Вага 25-40 кг.

Окрасою допускається чорний, палевий або коричневий. Під палевим маються на увазі варіанти від світло-кремового до рудого. Забарвлення має бути рівномірним без підпала [16].

Унікальна та універсальна порода собак німецька вівчарка (рис. 4). Сьогодні не існує такої служби де б не використовувались німецькі вівчарки. Їх

діяльність дуже різноманітна. Німецькі вівчарки сильні, витривалі, хоробрі собаки, добре піддаються дресируванню, яке необхідно розпочинати з раннього віку. Вони віддані своєму хазяїну, при правильному вихованні безвідмовно виконують всі команди.

Рис.4. Німецька вівчарка

У результаті тривалої селекції породи була створена ідеальна службова собака. Завдяки своєму розуму та прихильності до кінолога німецькі вівчарки з легкістю навчаються різним командам, можуть виконувати складні та небезпечні завдання: розшукувати і затримувати злочинців, охороняти і нападати, розшукувати зниклих людей, іти по сліду, допомагати при пошуку вибухонебезпечних пристроїв, зброї, наркотиків та багато іншого.

Стандарт німецьких вівчарок: висота у холці 61-66 сантиметрів для самців, та 56–61 см для самок. Жива маса собак 22–31 кілограм, має розвинений кістяк і сильну мускулатуру. За стандартом довжина корпусу тіла має перевищувати висоту у холці на 10-17%. Короткі по довжині, квадратного формату і довгоногі собаки небажані [22, 23, 24].

Характерним алюром німецьких вівчарок є низька рись. Рухи вільні, плавні, розмашисті. При цьому руховий апарат їх працює у такій послідовності, коли одночасно переміщуються задня кінцівка одного боку і передня кінцівка протилежного боку тіла. При правильному співвідношенні висоти у холці і

довжини тіла, а також при відповідній довжині кінцівок, забезпечується розмашистий алюр, собака наче стелиться по землі і складається враження невтомного руху тварини.

Ці собаки потребують регулярних і досить великих за об'ємом навантажень. Вони із задоволенням навчаються і сприймають дресирування як гру. По можливості під час щоденних прогулянок вівчаркам слід давати побігати без повідця. Однак, вигулювати собак даної породи у людних місцях без намордника заборонено.

Німецьких вівчарок в прикордонній службі використовують для: пошуку, переслідування, виявлення і затримання осіб на місцевості, у вантажних транспортних засобах, будівлях спорудах. Пошуку і виявлення наркотичних засобів, вибухових речовин, стрілецької зброї та боєприпасів на різних майданчиках, у будівлях та спорудах, у пасажирських та вантажних транспортних засобах, вантажах та серед іншого майна; відбиття нападу на прикордонні наряди і громадян, залучених до охорони кордону, охорони та конвоювання порушників кордону, опрацювання у зворотному напрямку запахових слідів затриманих порушників державного кордону з метою виявлення маршрутів їх руху, місць сходу з транспортних засобів, виявлення речей цих осіб, які можуть бути речовими доказами їх злочину, охорони окремих ділянок кордону та важливих об'єктів; психологічного впливу на осіб, які мають намір або намагаються порушити законодавство прикордонних питань; одорологічної ідентифікації запахових слідів осіб та їх речей, наркотичних засобів вибухових речовин; посилення особистої безпеки під час несення служби [22, 23, 24, 26].

1.2. Режим роботи з собакою, навикі та порядок їх формування

При дресируванні службових собак необхідно постійно дотримуватись режиму роботи, собака повинна привчитися працювати у будь яких умовах тривалий період часу. Досягти це можна завдяки поступовому навчанню, дресируючи і заохочуючи собаку виконувати різноманітні команди та вправи, без втоми

витримувати робоче навантаження його тривалість і скорочуючи періоди для відпочинку та гри [3, 25]

При початковому дресируванні у ранньому віці тривалість роботи з собакою не повинна перевищувати 10-15 хвилин. Поступово, враховуючи темперамент та здібності собаки час дресирування збільшують. Разом із тривалістю часу роботи збільшують робоче навантаження. Воно включає поступове збільшення фізичного навантаження собаки, введення умов, які затрудняють роботу, а також використання різноманітних обставин.

Робоче навантаження наприкінці курсу дресирування собак повинно дорівнювати робочому режиму, який у подальшому буде використовуватись на службі. Розподіл робочого режиму за періодами визначається методикою дресирування робочих собак [14, 15].

Утворення навиків на різні команди чітко контролюється дресувальником та керівником підрозділу. Кінолог, враховуючи особливості нервової поведінки своєї собаки, її характер, підбирає і застосовує комплекс подразників при її дресируванні, щоб зберегти у собаки зацікавленість у роботі і забезпечити утворення умовних рефлексів, а також формування навиків, він слідкує за активністю собаки при відпрацюванні вправ і у випадку необхідності змінює режим роботи, способи застосування подразників [3, 14, 24].

Навиком називається умовний рефлекс, що автоматично і безвідмовно виконується собакою. При дресируванні навик формується поступово з загальною послідовністю по трьох стадіях.

Перша стадія - вироблення початкового умовного рефлексу у собаки на команди кінолога. Це досягається завдяки поєднанню при дресируванні умовних і безумовних подразників, які підкріплюються різними способами. Тривалість першої стадії 3-10 днів. Вона включає від 3 до 7 занять, де щоденно відпрацьовується не більше 5-20 поєднань в залежності від складності виконання собакою дій і швидкості утворення початкового умовного рефлексу.

На перших заняттях поєднання повторюються приблизно через 3-5 хвилин. Кожне поєднання підкріплюється даванкою ласощів або погладженням

собаки. Ласощами обов'язково підкріплюються ті поєднання, в яких відповідна дія собаки була викликана шляхом харчового збудження. Якщо ласощі відволікають і заважають утворенню початкового умовного рефлексу, то такі поєднання рекомендується підкріплювати погладженням, а ласощі давати періодично.

На наступних заняттях проміжний контроль між поєднаннями зменшується до 1-2 хвилин, а при наявності ознак початку утворення умовного рефлексу вводиться система вправ. Підкріплення поєднань здійснюється різними способами: даванкою ласощів або погладженням з подальшим даванням ласощів. Заохочувальне слово «Добре» в початковому періоді підготовки собак не буде мати свого заохочувального впливу, тому що умовне заохочення виробляється частково під час дресирування [15, 24, 25].

Контрольні перевірки утворення умовного рефлексу проводяться через 10, 20, 30 і 40 поєднань. Показником утворення початкового умовного рефлексу у собаки є прояв його без застосування безумовного подразника. Коли умовний рефлекс утворився, то він проявляється активно на сигнал дресирувальника при відсутності відволікаючих подразників. Якщо собака опирається або в неї проявляється протилежна реакція на дії дресирувальника, необхідно підібрати інший безумовний подразник або змінити способи його застосування. Неправильно виконані собакою дії не підкріплюються заохоченням.

Друга стадія - ускладнення початкового умовного рефлексу до навичку. Це досягається застосуванням поєднання і умовно-рефлекторної системи вправ. В залежності від складності навичку тривалість другої стадії може бути від одного до двох місяців. Вироблення навичку середньої складності має відбуватися від 3 до 5 занять на тиждень. При цьому на кожному занятті відпрацьовується від 2 до 5 вправ. Розрахунки проводять з врахуванням послідовного введення і паралельного вироблення на заняттях з дресирування собак декількох умовних рефлексів і різних навичків. Прості навички виробляються системою нескладних вправ або включається в комплексне вироблення складного навичку.

Для формування цілісного навичку поступово вводиться витримка і інші гальмівні рефлексії. Складні навички формуються із окремих і простих навичок, які вироблені шляхом об'єднання їх в один складний. Наприклад, навик піднесення предметів спочатку формується з обшуком місцевості або роботою по сліду. Але для формування і стабілізації застосовується в основному умовно-рефлекторна система вправ, тобто умовний рефлекс закріплюється шляхом декількох його повторень в одній вправі.

Початкові поєднання застосовують на випадок ослаблення або згасання утвореного умовного рефлексу, при дії на собаку нових умов і відволікаючих подразників, при виробленні витримки або інших гальмівних рефлексів.

Підкріплення як одиноких поєднань, так і всіх умовно-рефлекторних проявів на сигнали дресирувальника здійснюється в комплексі з заохочувальним словом «Добре», погладжуванням і даванкою ласощів. З початком утворення навичок допускаються часткові підкріплення умовним і безумовним заохоченням. Варіанти безумовних підкріплень можуть бути різними : 75-, 50-, 33-, 25%-ної ймовірності. Заохочувальне слово «Добре» і інші підкріплення застосовується в усіх випадках правильних відповідних дій собаки.

Слабкі поодинокі умовні рефлексії в складному навичку відпрацьовуються на початку окремою вправою, а потім закріплюється системою умовно-рефлекторних вправ і тільки після цього вводиться в комплекс вправ з формування складного навичку.

Тривалість знаходження собаки в робочому стані досягається в системі відпрацювання комплексних вправ по формування складного навичку шляхом поступового збільшення часу безперервної роботи собаки від 20 до 50 хв. Обов'язково між вправами тварині має надаватися відпочинок по 10-15 хв. Згодом час на проведення занять збільшують до чотирьох годин [3, 15].

Умови навколишнього середовища змінюють поступово, щоб не гальмувати утворення навичку, і не утворювати у собаки стереотип навичку на одноманітні умови. Наприкінці стадії собаку привчають до управління по команді і жесту на відстані до 12-15 метрів від дресирувальника. Одночасно в кожному

навику виробляється умовний рефлекс на інтонацію і силу голосу, вводяться сильні звукові подразники.

Контрольні перевірки процесу утворення навички проводиться через кожні 10 вправ і в кінці другої стадії. Показник початку утворення у собаки навички - прояв умовного рефлексу на команду або жест дресирувальника при наявності поодиноких відволікаючих подразників, які діють у навколишньому середовищі. Навик вважається сформованим, якщо собака активно і чітко виконує всі його елементи при дії комплексу відволікаючих подразників.

Третя стадія - удосконалення навички до безвідмовного виконання в складних умовах. Це досягається поступовим введенням в систему вправ різних удосконалень, які визначаються змістом прийому дресирування, в залежності від складності навички і його важливості.

Тривати третя стадія удосконалення навички може від півтора до двох місяців. В цей період виробляється багато навичок, передбачених курсом дресирування. Тому удосконалення будь-якого навички необхідно проводити з урахуванням його зв'язку з іншими навичками і кінцевої мети службового призначення собаки. У всіх випадках навик повинен активно проявлятися в самих тяжких умовах. Заняття плануються і проводяться в різний час, при різній погоді, в різноманітній місцевості, в обстановці, наближеній до реальних умов подальшої служби.

Досконалість виконання навички досягається системою комплексних вправ різних варіантів тяжкості. Основою вироблення складного навички є умовно-рефлекторна система вправ. В необхідних випадках застосовуються одиночні поєднання: при дії на собаку сильних відволікаючих подразників, при виробленні сильного умовного рефлексу на сильний подразник, при виробленні умовних рефлексів на різні інтонації голосу дресирувальника, для забезпечення проявлення навички при різних фізіологічних станах собаки (голод, спрага, втомленість, в'ялість) і у всіх випадках послаблення ознак проявлення навички.

Заохочувальні підкріплення здійснюються різними способами, але головне це словом «Добре» з підбадьорюючою інтонацією, а також періодичною даванкою ласощів або погладженням собаки. Загрозлива інтонація команди підкріплюється відповідними сильними безумовними діями на собаку.

Режим роботи з удосконалення навичку встановлюється виходячи з вимог подальшої робочої навантаження на службі. Тривалість занять планується до 5-6 годин. Знаходження собаки в робочому стані поступово збільшується від 1 до 3 годин. Перерви для відпочинку собаки даються через 40-50 хвилин роботи.

Витримка в навичку повинна бути різноманітною від 3 до 30 хвилин. Щоденно відробляються вправи собакою без повідка на різних відстанях від дресирувальника.

Контрольні перевірки проводять кожні 10 днів занять і в кінці третьої стадії. Вироблення навичку вважається закінченим, якщо собака активно проявляє його в складній обстановці по першій команді або жесту, який подається дресирувальником на відстані до 30 метрів від собаки [3, 14, 15, 24, 25].

Розділ 2. Матеріал, методика, місце та умови проведення досліджень

У відповідності з поставленою метою та завданнями досліджень передбачалося: вивчити техніку підготовки та роботу службових собак в охороні державного кордону та прикордонному контролі, вивчити особливості методики підготовки та роботу собак до пошуку вибухонебезпечних предметів і наркотичних речовин.

Об'єктом наших досліджень були службові собаки, що утримуються у Кінологічному розпліднику Прикордонної служби України, який знаходиться у місті Великі мости Львівської області. Він є одним з найстаріших в нашій державі, аналогів в Україні йому немає.

Завдання розплідника є забезпечення підрозділів державних кордонів військовими собаками. На сьогодні у Великомоствіському загоні знаходиться 120 собак. Кожного року з загону віддають на прикордонну службу 80 собак. У

кінологічному центрі вирощують кілька порід собак. Тут є німецькі, бельгійські вівчарки, лабрадори, ягдтер'єри та спанієлі. Кожна собака має свою спеціалізацію. Найбільше використовують для дресирування собак породи німецька вівчарка. Вони використовуються як розшукові собаки для пошуку вибухівки, зброї, наркотичних речовин в транспортних засобах та вантажах, які перетинають державний кордон.

Підготовка цуценят для служби розпочинається ще у двомісячному віці, а бойова підготовка – із семи-восьми місяців. Навчається тварина п'ять з половиною місяців. Термін служби приблизно 10 років. Ще коли двомісячні цуценята перебувають у розпліднику, спеціальні підрозділи тестують їх, аби визначити, на що цей собака буде придатний – для пошуку людини, наркотичних речовин чи зброї. Натренованих собак із Великих Мостів беруть охороняти державні кордони. Служать вони також в охороні Президента та інших офіційних осіб.

Площа Великомоствського кінологічного центру – 82 гектари. Тут є понад 300 індивідуальних вольєрів для дорослих собак.

Вся територія охороняється службою охорони розплідника з залученням собак. Розплідник має навчальний полігон з спеціальною смугою перешкод. На території розплідника розміщуються такі об'єкти: адміністративна будівля; розплідник де вирощують цуценят (у розпліднику близько 100 цуценят): пологове відділення; дванадцять павільйонів для дорослих собак відокремлених один від одного (25 вольєрів); медичний пункт; кухня; приміщення для зберігання кормів; пожежне водоймище; чергове приміщення; навчальне відділення для кінологів.

Навчальний центр готує кінологів основна спеціальність яких – підготовка та дресирування службових собак для несення спеціальної та розшукової служби.

Команда службового собаківництва є невід'ємною частиною організації цієї справи і входить в її склад як спеціальний підрозділ який керує веденням службового собаківництва. На посади інструкторів і начальників команд

службового собаківництва, призначаються особи, які мають спеціальну підготовку: начальник команди службового собаківництва, інструктор – один інструктор на одну собаку, вожаті – один на п'ять собак, ветеринарний лікар – один на 70 собак, кухар для приготування корму призначається один на 20 собак і більше [5, 6, 19 20].

Зайняття у навчальному загоні за кінологічною спеціальністю проводять за такими програмами: початкова підготовка (6 місяців), перепідготовка (3 місяці), підвищення кваліфікації (45 діб). Обов'язковими предметами тут є: основи ветеринарної медицини; теорія, методика та техніка дресирування службових собак; практика дресирування службових собак; тактика прикордонної служби застосування службових собак у службі прикордонних нарядів; гуманітарна підготовка. Практичні зайняття із службовими собаками розпочинають після встановлення контакту між собаками та дресувальниками, після проходження теоретичного курсу.

Дресирування ділиться на 2 частини: навички загальної слухняності службових собак (сидіти, лежати, до мене, витримка) та спеціальна підготовка службових собак (диференціювання запаху наркотичної та вибухової речовини) [4, 13, 17].

Розділ 3. Результати дослідження

3.1. Методика відбору службових собак для мінно-розшукової служби

Відбір службових собак для мінно-розшукової служби є комплексом заходів, які спрямовані на визначення природних властивостей собак службових порід придатних для зазначеного виду служби (стан здоров'я, екстер'єр, тип вищої нервової діяльності, гострота нюху, активність пошуку, реакція службового собаки на постріли тощо). Питання якісного відбору службових собак є основним, адже правильно відібрані собаки для мінно-розшукової служби будуть найефективніші під час реального їх застосування для визначених завдань [2, 7, 8, 10].

Умовно відбір собак службових порід для мінно-розшукової служби проводиться за такими етапами: закупівля собак, попереднє тестування у Кінологічному навчальному центрі, відбір собак під час їх службового дресирування.

Важливим заходом відбору є перевірка активності пошуку службового собаки. Результати відбору собак службових порід для мінно-розшукової служби свідчать про те, що чим більше різноманітних подразників буде під час тестування службових собак на ділянці місцевості, тим легше виявити у них небажані умовно-рефлекторні зв'язки. Службові собаки, які занадто збуджуються під час пошуку та намагаються шукати об'єкт (ласощі, апортувальний предмет) за допомогою зорового аналізатора, а також в'ялі собаки, які не проявляють інтерес до пошуку, є практично непридатними для мінно-розшукової служби [2, 7, 8, 10].

Реакція службового собаки на постріли може перевірятися за такою схемою. Службовий собака біжить до апортувального предмету або шукає розкидані шматочки м'яса, особа, яка здійснює відбір (помічник) на відстані 15–20 м від собаки здійснює постріл із стартового пістолету. Якщо службовий собака продовжує пошук, не звертаючи увагу на постріл або виявляє лише незначну орієнтувальну реакцію в його сторону, то він визнається придатним для мінно-розшукової служби. Боягузливі собаки службових порід для такої

служби є непридатними.

Після прибуття службових собак у Кінологічний навчальний центр (другий етап відбору) проводиться їх попереднє тестування. Спеціаліст ветеринарної медицини здійснює клінічний огляд з метою визначення стану здоров'я (перевіряє наявність ветеринарних документів, проводить бесіду з кожним дресирувальником щодо особливостей поведінки службового собаки під час перевезення). Після чого проводяться профілактичні карантинні заходи щодо недопущення захворювань службових собак.

Спеціально створена комісія через два-три дня після прибуття службових собак у Кінологічний навчальний центр здійснює їх огляд. З цією метою проводиться зовнішній огляд, уточнюється їх вік й особливості екстер'єру [2, 7, 8, 10, 25].

У кожного службового собаки перевіряється переважаюча реакція поведінки й визначається їх придатність для мінно-розшукової служби (табл. 3.1.1).

Таблиця 3.1.1

Визначення придатності службового собаки до мінно-розшукової служби

Можлива поведінка службового собаки	Переважаюча реакція поведінки	Висновок про придатність до мінно-розшукової служби
На початку перевірки службовий собака активно обнюхує землю, оглядається	Орієнтувальна	Допускається
Під час підходу сторонньої людини (помічника перевіряючого) службовий собака проявляє невпевненість, намагається сховатися, утекти	Пасивно-оборонна	Не рекомендовано для дресирування
Під час підходу сторонньої людини (помічника перевіряючого) службовий собака проявляє надмірну злобу, не реагує на корм	Активно-оборонна	Не рекомендовано для дресирування

Визначення переважаючої реакції поведінки є передумовою вибору методу дресирування. Проте варто пам'ятати, що смакозаохочувальний метод є

найбільш прийнятним для підготовки мінно-розшукових собак. Однак, поряд з цим методом активно може використовуватися дресирування з використанням лікеру (для привчання до запаху вибухової речовини) та ігровий метод [11].

3.2. Техніка підготовки та робота службових собак по розшуку вибухонебезпечних предметів та мін

Кінологічний розрахунок – структурний підрозділ у складі інспектора-кінолога мінно-розшукової служби і закріпленого за ним мінно-розшукового собаки. Основні завдання для яких використовується інспектор-кінолог з мінно-розшуковим собакою подано на рис. 1 [1, 9, 21].

Рис. 5. Основні завдання кінологічного розрахунку

Кінологічні розрахунки можуть використовуватись для виконання таких завдань: підтвердження даних розвідки про наявність на місцевості мін, вибухових речовин, вибухонебезпечних предметів; розмінування місцевості з

невеликою кількістю мін, вибухових речовин та вибухонебезпечних предметів; розмінування залізничних шляхів, доріг та узбіччя; розмінування районів, де неможливе використання міношукачів та інших металодетекторів у зв'язку з великим вмістом металу в ґрунті (залізничні колії); перевірки місцевості, очищеної від боєприпасів, які не розірвались; проведення контролю якості виконання завдань з розмінування, які проводилися вручну або механічними засобами; забезпечення дій оперативної групи щодо евакуації пораненого в результаті підриву; зменшення площі небезпечної (замінованої) території та встановлення кордонів замінованої території; створення безпечних проходів (смуг безпеки) у якості вихідних місць для розмінування [1, 9, 12].

Пошук мін та зарядів вибухових речовин є складним процесом, який потребує від мінно-розшукового собаки використання практично всього комплексу органів чуття: слуху, зору і нюху. Складі форми поведінки службових собак в момент пошуку вибухових речовин можна розглядати як прояв розумової діяльності.

Міна для мінно-розшукового собаки є комплексним подразником, адже вона має форму, колір, об'єм, запах. Однак, міна або заряд вибухової речовини, як правило, встановлюється у ґрунт на певну глибину. Тому головними подразниками, які впливають на підготовку мінно-розшукового собаки є: запах вибухової речовини та корпусу міни; виробничі запахи приміщень, де були виготовлені міни або вибухові речовини; ґрунтово-рослинні запахи та інші запахи, які утворюються під час встановлення міни у результаті порушення цілісності поверхні ґрунту. Крім того, під час роботи потрібно враховувати запах людини, яка встановлювала міну, а також запахи місцевості, де раніше зберігалися міни [1, 9, 21, 25].

Підготовка службових собак до мінно-розшукової служби складається з відпрацювання у них загальних (навики слухняності) та спеціальних (привчання до зигзагоподібного пошуку мін, їх позначення; привчання до пошуку замаскованих мін, а також диференціювання справжніх та несправжніх мін) прийомів дресирування.

Як правило, підготовка мінно-розшукових собак включає такі основні елементи: привчання службового собаки відходити від кінолога за командою «Шукай!» і жестом рукою в напрямку пошуку; обшук службовим собакою ділянки місцевості шириною 6–8 м по фронту, при цьому службовий собака повинен здійснювати правильний зигзагоподібний пошук, де слід його руху віддаляється від його попереднього сліду не більше 1,5–2 м; виявлення службовим собакою вибухових пристроїв за їх комплексним запахом і чітке диференціювання цього запаху; позначення виявленої службовим собакою вибухової речовини або інженерних боєприпасів за допомогою посадки (лягання) біля них [1, 9, 21].

Початкові вправи з привчання службових собак до запаху тротилу можна проводити у різних місцях (приміщені, надворі), однак бажано, щоб службовий собака був попередньо ознайомлений з ними.

Виділяють три основних способи привчання службових собак до запаху вибухових речовин.

Перший спосіб: дресирувальник зі службовим собакою, який знаходиться у напівголодному стані, виходить в район заняття, на якому відсутні сильні відволікаючі подразники, усаджує службового собаку біля себе. Взнявши тротил в контейнері, привертає увагу службового собаки та подає команду «Нюхай!», підносить до мочки носу службового собаки джерело запаху. В момент обнюхування службовим собакою контейнера з вибуховою речовиною, дресирувальник заохочує його командою «Добре!» та ласощами. Вправу повторюють 2–3 рази з інтервалом 4–5 хвилин, до 7–10 занять на день.

Ласощі потрібно давати таким чином, щоб виключити забруднення контейнеру з вибуховою речовиною запахом ласощів.

Під час подальших занять, дресирувальник провівши оптичне мотивування службового собаки ховає контейнером з вибуховою речовиною в траву або інші місця (за пагорбом, в листя). Взнявши службового собаку на короткий повід (можливий варіант без поводя), дресирувальник подає команду «Шукай!», «Шукай, апорт!», спонукає його своїми діями на пошук захованого

контейнера з вибуховою речовиною. В момент виявлення контейнера службовий собака заохочується командою «Добре!» та ласощами. В подальшому службовий собака привчається сидати перед знайденим контейнером.

Відстань до контейнера, як правило, повинна становити 3–4 м, тому що мета цієї вправи полягає не у привчанні службового собаки до обшуку великої площі місцевості, а в привчанні до запаху вибухової речовини, розвитку нюхового аналізатора та вироблення початкового умовного рефлексу позначення знайденого контейнеру з вибуховою речовиною. Під час відпрацювання даної вправи потрібно уникати контакту службового собаки з контейнером (привчати до безконтактного позначення).

Контейнер не повинен різко виділятися на місцевості, з цією метою його необхідно ховати разом з іншими предметами (каміння, інші речі тощо).

Перед посиленням службового собаки на пошук вибухової речовини, можна здійснити запахове мотивування (дресирувальник підносить контейнер з вибуховою речовиною до мочки носу службового собаки стороною, яка має отвори, на відстань 1–1,5 см та подає команду «Нюхай!», а після виявлення службовим собакою вибухової речовини потрібно обов'язково його заохотити.

Другий спосіб найбільш підходить для службових собак, які сильно зацікавлені у здобутті предмету. Для службового собаки здійснюють запахове мотивування (контейнер з вибуховою речовиною тримають у гумових рукавичках). Д्रेसирувальник, прив'язавши службового собаку, проводить оптичне мотивування собаки та ховає контейнер з вибуховою речовиною (кидати контейнер з вибуховою речовиною неможна). Повернувшись до службового собаки, дресирувальник подає команду «Шукай, апорт!» та посилає його на пошук. Як тільки службовий собака знайде контейнер з вибуховою речовиною, дресирувальник забирає його, а собаку заохочує, підкинувши апортувальний предмет (м'ячик), після чого проводить невелику пробіжку зі службовим собакою.

В подальшому, контейнер з вибуховою речовиною забирає помічник та ховає його в різних місцях (за пагорбом, в траві, серед листя).

Службовий собака повинен самостійно знаходити предмет. Однак, під час виявлення контейнера з вибуховою речовиною службовий собака може бути злегка збудженим. Завдання дресирувальника заспокоїти його, стримувати від небажаних дій (контакту з контейнером), усадити (положити) перед закладкою, заохотити його командою «Добре!» та поглажуванням, зробивши невелику витримку (далі – заохотити), непомітно для службового собаки підкинути апортувальний предмет (м'ячик). Після чого службовий собака вигулюється.

Вправу, як правило, відпрацьовують 4–5 разів на день, однак не більше 2–3 повторень на кожному занятті.

Третій спосіб підходить для службових собак, у яких добре виражена харчова реакція поведінки. Заняття проводяться зі службовим собакою в стані голоду. Дресирувальник прив'язує службового собаку, проводить запахове мотивування та ховає контейнер з вибуховою речовиною на певній ділянці. Поруч з контейнером він кладе ласощі (шматочок м'яса). Взяти службового собаку на повід, подає команду «Шукай!» та посилає його на пошук контейнера з вибуховою речовиною, поступово наближаючись до місця, де знаходиться пенал дозволяє службовому собаці з'їсти ласощі. Цю вправу повторюють 3–4 рази. Перед кожним посиленням службового собаки на пошук контейнера з вибуховою речовиною необхідно проводити запахове мотивування, що дозволяє швидше виробити умовний рефлекс на запах вибухової речовини.

В подальшому, коли службовий собака розпочинає активний пошук вибухової речовини та виявляє її, дресирувальник притримує собаку, не даючи йому можливості одразу з'їсти ласощі та спонукає його сісти перед контейнером з вибуховою речовиною. Тільки після цього службовому собаці дозволяється взяти ласощі. Далі ласощі даються службовому собаці дресирувальником після виявлення та позначення контейнера з вибуховою речовиною. Місце заняття необхідно змінювати після кожного пошуку.

Привчання службового собаки до зигзагоподібного пошуку відкритих і напівзакритих мін полягає в утворенні у нього стійких навичок чітко і безвідмовно відходити від дресирувальника на пошук міни за його командою і жестом руки у вказаному напрямі. Мінно-розшуковий собака, виявивши міну, повинен затриматися біля неї, чекаючи підкріплення бажаної реакції поведінки. З метою відпрацювання зазначеного прийому дресирування на відкритій місцевості, де немає сильних відволікаючих подразників, встановлюється навчальне мінне поле (Рис. 6). Його встановлення здійснюється таким чином, що міни різних типів розкладаються в шаховому порядку на поверхні землі на відстані від 4 до 10 м одна від одної (міни та заряди вибухових речовин не повинні мати детонаторів).

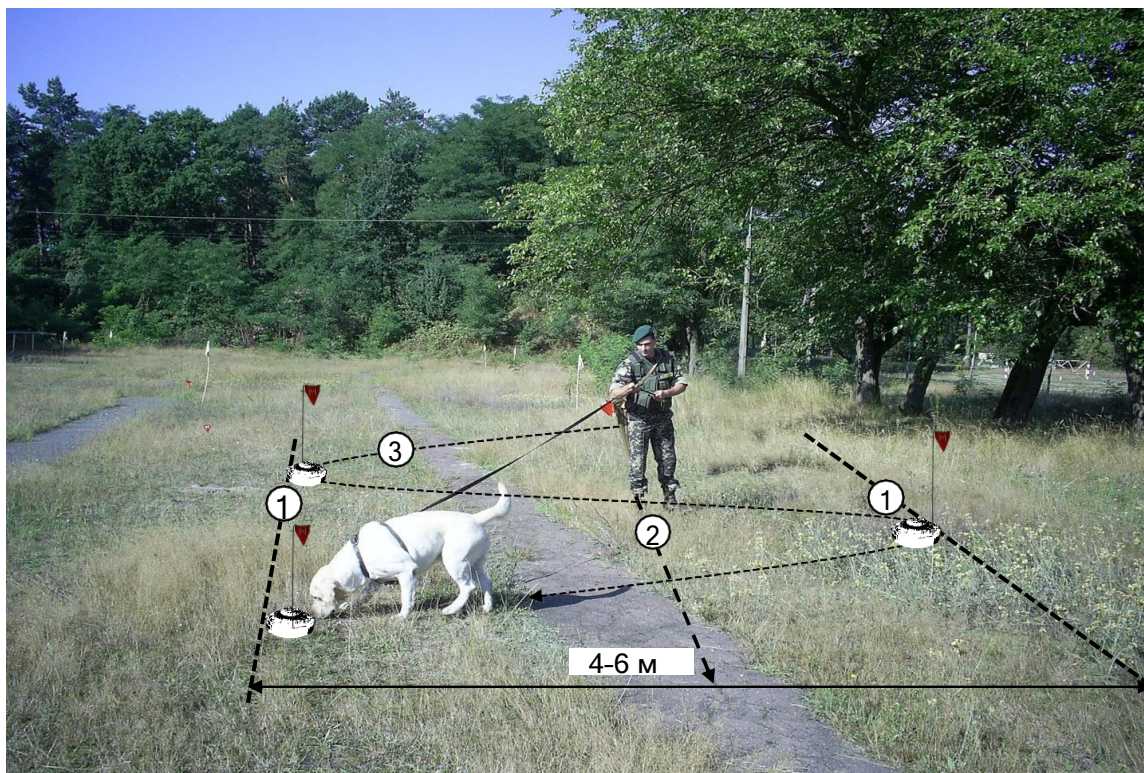

Рис. 6 Привчання службового собаки до зигзагоподібного пошуку відкритих і напівзакритих мін

- (1 – межі смуги огляду на одного дресирувальника;
- 2 – умовна лінія руху дресирувальника;
- 3 – умовна лінія руху службового собаки)

В подальшому дресирувальник таким же чином викликає у мінно-розшукового собаки прагнення рухатися до наступної міни, розташованої в стороні від першої (команда «Шукай!» і жест вже іншою рукою). При підході

мінно-розшукового собаки до міни він знову заохочується.

За такою схемою, дресирувальник зі службовим собакою проходить все мінне поле, а потім, надавши йому відпочинок протягом 10–15 хвилин, знову посилає мінно-розшукового собаку на це ж мінне поле, але зі зворотного боку.

У результаті аналогічних повторних дій у мінно-розшукового собаки утворюється умовний зв'язок – за командою «Шукай!» і жестом руки дресирувальника відходити від нього на пошук міни і рухатися у напрямку до них.

Спочатку ласощі розкладають на міни таким чином, щоб мінно-розшуковий собака їх бачив, потім це проводиться перед початком роботи. Поступово потрібно переходити до заохочення мінно-розшукового собаки з рук дресирувальника у безпосередній близькості від міни. У цьому випадку дресирувальник дістає ласощі зі спеціальної сумки. При цьому природно, що мінно-розшуковий собака після знаходження міни затримується біля неї на деякий час в очікуванні ласощів, що необхідно для його посадки або укладання під час виявлення міни.

Враховуючи ступінь утворення у мінно-розшукового собаки міцного умовного зв'язку на команду «Шукай!» і жест дресирувальника, необхідно переходити до посилу його для пошуку міни на подовженому повідку. Для цього, вийшовши на початок мінного поля, дресирувальник змінює короткий поводок на подовжений, розпускає його, відкидаючи назад з лівого боку і утримуючи лівою рукою на відстані близько 30 см від шлейки. Подавши команду «Шукай!», одночасно з жестом рукою (жест подається правою або лівою рукою, в залежності від напрямку посилу), повільно відпускає мінно-розшукового собаку від себе, поступово подовжуючи поводок, перебираючи його руками й уникаючи ривків. Після того як мінно-розшуковий собака виявить міну, дресирувальник опускає кінець повідка на землю і підходить до службового собаки для його заохочення. Дресирувальник не збирає поводок в руки, а залишає його розкинутим на землі.

Оскільки міни встановлюються на мінному полі в шаховому порядку, а

пошук мінно-розшукового собаки на пошук міни виробляється по черзі справа наліво і навпаки, у службового собаки утворюється навик рухатися від міни до міни зигзагоподібно.

Під час пошуку мінно-розшуковим собакою міни команду «Шукай!» потрібно подавати тільки під час припинення або ослаблення пошуку. У разі відволікання мінно-розшукового собаки від пошуку мін команду «Шукай!» потрібно подавати в примусовій інтонації.

Привчання службового собаки до позначення виявленої міни полягає в утворенні у нього стійкого рефлексу чітко і безвідмовно сідати або лягати на відстані від виявленої міни не більше чим 0,5 м з витримкою у цьому положенні до 2 хвилин (не змінюючи при цьому положення).

Для відпрацювання цього прийому дресирувальник виходить на початок навчального мінного поля, приєднує довгий повідок та подавши команду «Шукай!» і жест руки, посилає службового собаку на пошук мін в певному напрямі, поступово відпускаючи на всю довжину повідка.

Під час затримки мінно-розшукового собаки біля міни (в очікуванні підкріплення) дресирувальник подає команду «Сидіти!» або «Лежати!», залежно від того, який з цих прийомів службовий собака виконує більш стабільно. Якщо мінно-розшуковий собака виконує команду, то дресирувальник, поклавши повідок на землю, підходить до нього і здійснює підкріплення (заохочення) правильної поведінки.

Після цього дресирувальник командою «Шукай!» і жестом руки знову спонукає мінно-розшукового собаку до пошуку міни в іншому напрямку. При виявленні мінно-розшуковим собакою нової міни дресирувальник знову заохочує потрібну поведінку як і у попередньому випадку.

У всіх випадках дресирувальнику потрібно пам'ятати, що мінно-розшуковий собака повинен завжди сідати у напрямку міни.

Привчання мінно-розшукового собаки до пошуку замаскованих мін полягає в утворенні у нього стійкого навичу чітко й безвідмовно проводити зосереджений пошук замаскованих мін різних типів, не допускаючи їх

пропусків.

Навчальні мінні поля для занять встановлюються на відкритій місцевості з різним типом ґрунту (трав'янисті, піщані, глинисті). Міни (10–12 шт.) різних зразків і в різній оболонці (металевій, дерев'яній, паперовій, пластмасовій) встановлюються на мінному полі в шаховому порядку.

Напівзакриті мінні, що знаходяться в лунках, повинні більше прикриватися травою, листям або дерном, а потім і повністю закриватися маскувальним шаром. В подальшому у якості маскувального шару використовується ґрунт завтовшки 2–3 см, яким прикриваються мінні. Поступово мінні все більше заглиблюють у ґрунт, доводячи шар ґрунту над мінною до 25 см і ретельно маскують.

Ретельність пошуку мінно-розшуковим собакою замаскованих мін досягається тим, що дресирувальник відповідним чином регулює довжину повідка, мотивуючи його до правильного зигзагоподібного пошуку з тим, щоб в кожному зигзагу слід руху мінно-розшукового собаки був віддалений від попереднього сліду не більше ніж на 1,5–2 м. Якщо ж під час пошуку виявиться, що мінно-розшуковий собака не виявив (пропустив) міну, то дресирувальник повинен повернути його назад та знову спрямувати на пошук пропущеної міни.

На мінному полі команду «Фу!» для мінно-розшукового собаки можна подавати лише у виняткових випадках, зокрема, під час спроби взяти міну або детонатор до ротової порожнини або розкопати її (якщо команда «Сидіти!» не діє).

Коли мінно-розшуковий собака почне диференціювати комплексний запах мін від сторонніх і випадкових запахів, робота ускладнюється. Крім того, поступово ускладнюється і порядок встановлення мінних полів. Міни встановлюються на місцевості з різним покриттям, з різною рослинністю, у різний час доби. Глибина мін у лунці доводиться до 35 см.

Найкраще та найефективніше для підготовки собак для пошуку вибухонебезпечних предметів підходить контрастний метод дресирування із застосуванням харчового та фізичного подразника [11].

3.3. Техніка підготовки та робота службових собак по розшуку наркотичних речовин

Одним з основних завдань охорони державного кордону є недопущення незаконного переміщення наркотичних та психотропних речовин через нього.

З метою недопущення випадків незаконного переміщення через державний кордон наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на державному кордоні здійснюється комплекс дій та заходів – огляд транспортних засобів і вантажів. Під час огляду застосовуються заходи контролю першої та другої лінії прикордонного контролю, які забезпечуються, у тому числі, використанням службових собак спеціально підготовлених до пошуку зазначених речовин [2].

Методика дресирування службових собак до пошуку наркотичних засобів і психотропних речовин – це науково обґрунтована система вироблення у службових собак комплексу необхідних навиків з метою використання їх для пошуку цих засобів і речовин. Вона обумовлює загальну кількість навиків, що забезпечують використання службових собак для пошуку наркотичних засобів, і психотропних речовин; завдання і нормативи підготовки службових собак за періодами їх дресирування (початковий, основний і заключний); вироблення навиків окремо або в комплексі з іншими; режим дресирування службових собак з урахуванням їх індивідуальних особливостей поведінки, ступеня підготовки і стану формування умовних рефлексів під час занять; вплив конкретної обстановки та інших умов на роботу службового собаки; можливі помилки дресирівальників, які викликають утворення у службових собак небажаних умовних рефлексів, а також способи їх попередження.

Стислу змішану класифікацію наркотичних засобів і психотропних речовин за основними критеріями подано на рис. 7 [2, 18].

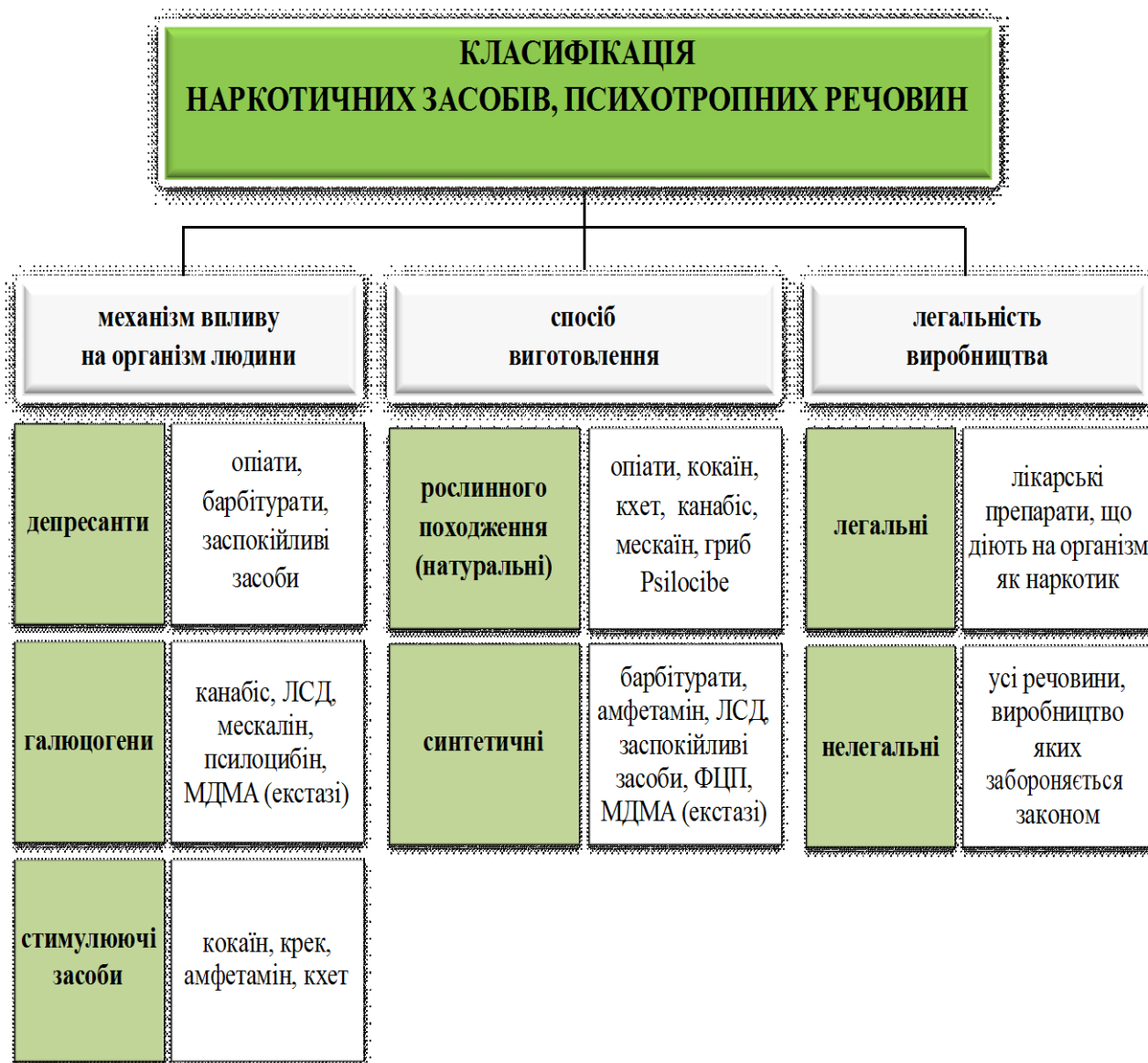

Рис. 7. Класифікація наркотичних засобів і психотропних речовин

Класифікація наркотичних засобів та психотропних речовин ґрунтується на різноманітних ознаках, поняттях і немає ознак універсальної системи. Всі наркотичні засоби, залежно від походження, як правило, можна поділити на природні і синтетичні. Виділяють такі групи: стимулятори, депресанти, галюциногени [2, 18].

Нелегальні товари та контрабанду перевозять у різних місцях. Найчастіше трапляються випадки коли їх ховають у складках валіз, сумок, які розкладаються, під подвійним дном; у предметах одягу, взутті що міститься у багажі; у пакетах і сумках із їжею; в цукерках, пачках кави, чаю та сигарет

тощо. Приховують у косметиці, у зубній пасті, кремі для гоління. На тілі контрабанду ховають у одязі або взутті, для цього спеціально підшивають потайні кишені, під перукою та інших місцях (рис. 8, 9, 10).

Рис. 8. Наркотичні засоби приховані між подвійним дном сумки

Трапляються випадки коли заборонені предмети і речовини приклеюють до тіла пластиром, примотують скетчем та бинтом, а також ковтають чи підшивають під шкіру.

У автотранспортних засобах для приховування використовують майже всі деталі та порожнини авто. (рис. 11, 12).

Основні етапи підготовки інспекторів-кінологів зі службовими собаками до пошуку наркотичних засобів і психотропних речовин та їх завдання
Підготовка інспекторів-кінологів зі службовими собаками до пошуку наркотичних засобів, як правило, здійснюється з використанням індивідуально-групових методів навчання та умовно поділяється на три етапи (рис. 13).

Рис. 9. Предмети можливого приховування наркотичних речовин

Рис. 10. Місця виявлення наркотиків

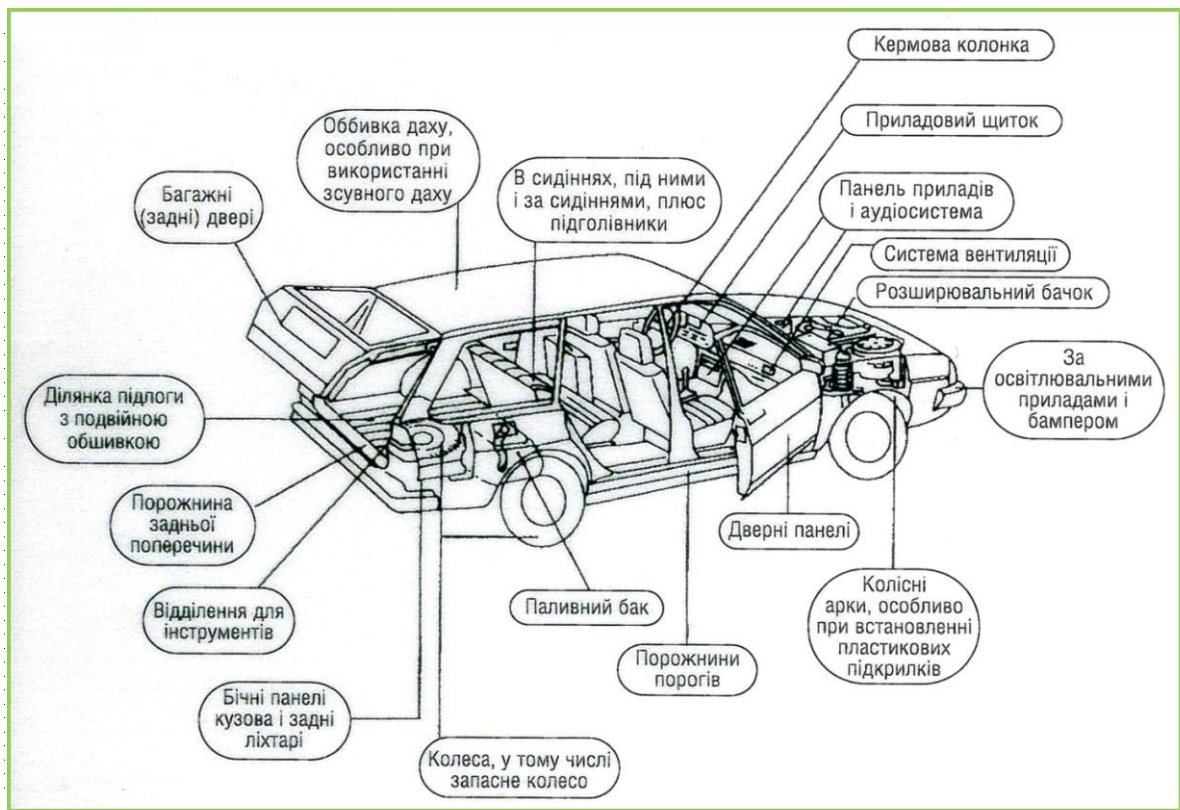

Рис. 11. Місця можливого приховування наркотичних засобів у легковому автомобілі

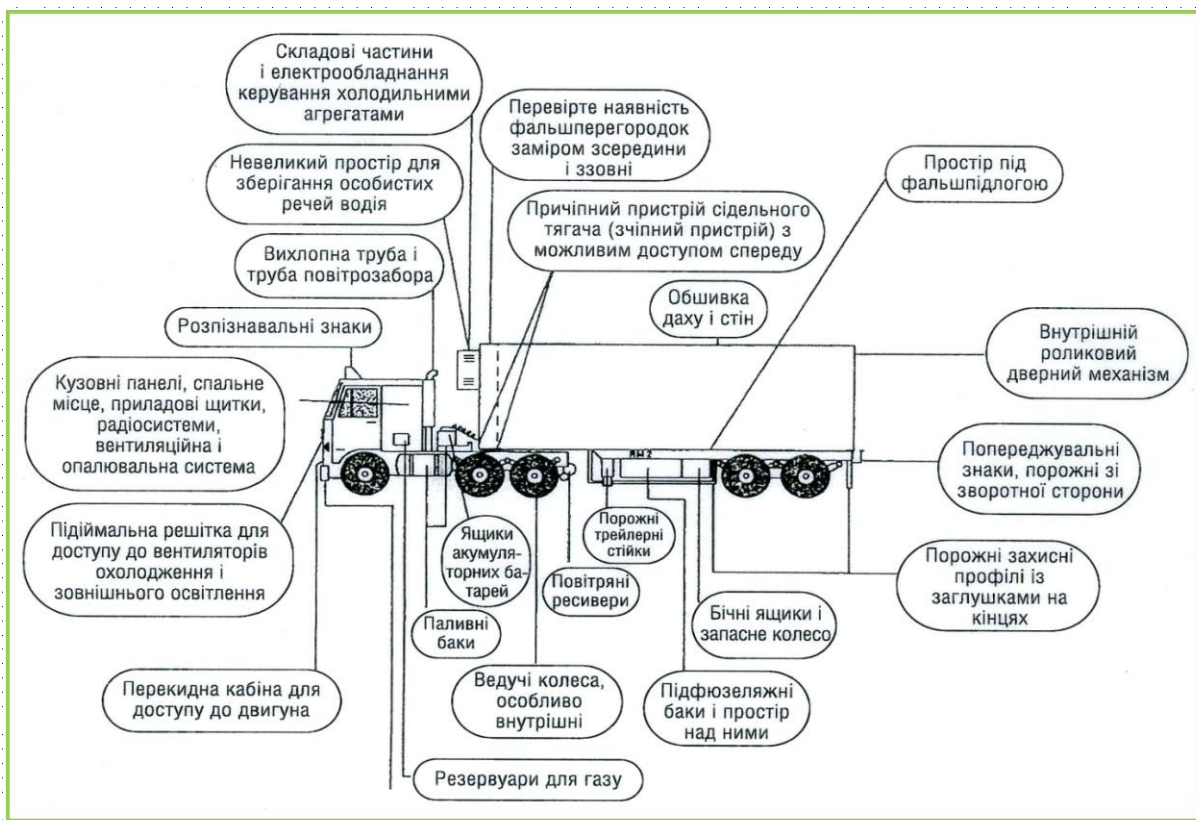

Рис. 12. Найтипівіші місця приховування наркотичних засобів у вантажному автомобілі

На початковому етапі проводиться ознайомлення інспекторів-кінологів з основними правилами підготовки службових собак до пошуку наркотичних засобів і психотропних речовин (нормативно-правове регулювання порядку використання наркотичних засобів і психотропних речовин для дресирування службових собак для розшуку таких засобів і речовин), вивчення основ ветеринарної медицини, теорії, методики і техніки дресирування службових собак до пошуку наркотичних засобів і психотропних речовин.

Умовно методика утворення умовного рефлексу щодо пошуку службовим собакою наркотичних засобів і психотропних речовин, а в подальшому доведення його до навичку, спрямована на вирішення трьох завдань (рис. 14): вироблення у службових собак системи пошуку (через апортувальні предмети або ласощі); привчання службових собак до прояву характерної поведінки під час виявлення апортувального предмету (ласощів); привчання службових собак до запаху наркотичних засобів.

Рис. 13. Етапи підготовки службового собаки до пошуку наркотичних засобів і психотропних речовин

Завданням першого етапу «постановки на запах» є формування стійкого зв'язку запаху наркотичного запаху з однією або декількома важливими для службового собаки потреб.

Наступним етапом є надання запаху наркотичного засобу значення команди. Його сприйняття стає сигналом до відтворення пошукової та сигнальної поведінки (позначення).

Рис. 14. Основні завдання, які вирішуються під час утворення умовного рефлексу пошуку службовим собакою наркотичних засобів і психотропних речовин

Так, під час відпрацювання вправ щодо пошуку та піднесення апортувальних предметів ми не лише проводимо гру зі службовим собакою та удосконалюємо реакцію здобуття (оволодіння) предметів, що рухаються, але й здійснюємо попереднє ознайомлення із запахом наркотичного засобу.

Як вже зазначалося, на цьому етапі дресирування потрібно проводити різні вправи для розвитку (удосконалення) у службового собаки апортувальної поведінки з використанням апортувального предмету із запахом наркотичного засобу (запахносія). Такі вправи дозволяють поступово виробити асоціативний зв'язок, адже здійснюючи пошук, наприклад, закинутого дресирівальником апортувального предмету у траву, службовий собака буде сприймати також попутний запах, яким виступає запах наркотичного засобу.

Під час підготовки службового собаки до пошуку наркотичних засобів і прекурсорів, крім утворення у нього стійкого асоціативного зв'язку між запахом наркотичного засобу та однією або декількома біологічно важливими

потребами, здійснюється формування подальшої поведінки службового собаки за схемою, що відображена на рис. 15.

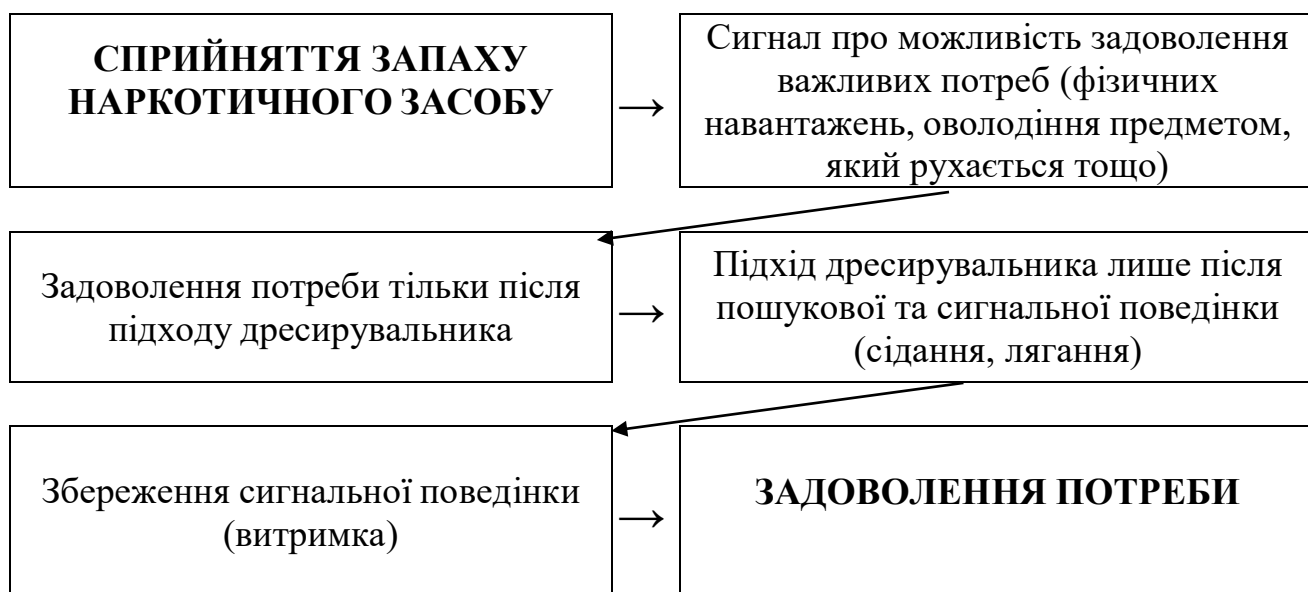

Рис. 15. Схема умовно-рефлекторної діяльності службового собаки після сприйняття запаху наркотичного засобу

Дана схема відображає послідовність дій, які забезпечать задоволення потреби. Варто також зауважити, що відпрацювання вправ у такій послідовності забезпечить утворення у службового собаки не лише умовного рефлексу, але й формування стереотипності поведінки, тобто динамічного стереотипу.

Однак, зауважимо, що досягти потрібної поведінки службового собаки (пошук наркотичних засобів та позначення місця їх знаходження) можливо завдяки: створенню у службового собаки мотивації, яка необхідна для того, щоб він здійснював пошукові дії; формуванню (вибору) бажаного поведінкового акту (системи пошуку, позначення) серед усього спектру поведінки, яка спрямована на задоволення створеної мотивації; закріпленню сформованого (вибраного) поведінкового акту через багаторазове задоволення створеної мотивації (після повторення відповідної поведінки); введенню команди (стимулу), яка слугуватиме пусковим механізмом для повторення

закріпленої поведінки.

Однак, основне біологічне значення мотивацій полягає в тому, що вони готують організм службового собаки до певного, цілеспрямованого виду діяльності і підтримують цю діяльність тривалий час (до моменту задоволення потреби, яка викликала певну поведінку).

Вправа, що спрямована на привчання службового собаки до обнюхування різних поверхонь та об'єктів за командою дресирувальника вважається відпрацьованою, якщо службовий собака за першою командою дресирувальника «Нюхай!» ретельно і зацікавлено починає обнюхувати будь-який запропонований об'єкт (багаж, ємності на установці для диференціювання запаху, транспортні засоби тощо) у визначеному місці (Рис 16).

Рис. 16. Варіант привчання службового собаки до запаху наркотичного засобу

Першопочатковий умовний рефлекс закріплюється через повторення вправ, а також поступовим ускладненням та збільшенням нових умовно-рефлекторних зв'язків. Для формування цілісного навику пошуку наркотичних засобів і психотропних речовин поступово вводиться витримка, а також інші негативні рефлекси (вироблені на основі гальмування).

На цьому етапі здійснюється об'єднання простих навиків у складний (пошук апортувального предмету+прояв сигнальної поведінки).

Однак, у цьому періоді також можуть повторюватися першопочаткові поєднання умовного та безумовного подразника. Це застосовується у разі послаблення або згасання умовного рефлексу, під час впливу на службового собаку нових умов і відволікаючих подразників (збільшена кількість одиниць огляду, змінена обстановка на місцях проведення занять, збільшена кількість наркотичних засобів тощо), під час вироблення витримки.

Підкріплення на цьому етапі набувають характер часткових та варіативних (підкріплення умовним та безумовним заохоченням, підкріплення не всіх поведінкових актів, а лише найбільш бажаних).

Якщо окремі умовні рефлекси складного навичу недостатньо вироблені, то здійснюється їх відпрацювання окремими вправами, потім через систему вправ проводиться закріплення і лише після цього вводиться в комплекс вправ спрямованих на формування складного навичу. Таким умовними рефlekсами, як правило, є недостатня система пошуку або позначення під час здійснення огляду багажу, транспортних засобів, приміщень тощо. Також на цьому етапі підготовки збільшується тривалість перебування службового собаки в активному стані. Це досягається завдяки системі відпрацювання комплексних вправ шляхом поступового збільшення часу безперервної роботи інспектора-кінолога зі службовим собакою. Поступово тривалість занять збільшується до 4 годин. Крім збільшення тривалості проведення занять, введення сторонніх подразників, також змінюються місця та об'єкти проведення занять.

Контрольні перевірки утворення навичу, як правило, проводиться через кожні 10 вправ та наприкінці цього етапу. Показником початку утворення навичу пошуку наркотичних засобів і психотропних речовин є прояв умовного рефлексу пошуку та позначення цільової речовини у багажі, вантажі, транспортних засобах, приміщеннях за наявності поодиноких подразників зовнішнього середовища. Навик потрібно вважати сформованим, якщо службовий собака активно здійснює пошук наркотичних засобів і

психотропних речовин та чітко проявляє сигнальну поведінку під час їх виявлення за умов впливу комплексу відволікаючих подразників.

На заключному етапі підготовки здійснюється удосконалення навичку пошуку наркотичних засобів і психотропних речовин у багажі, вантажі, транспортних засобах, приміщеннях, на тілі людини (під її одягом або у ньому) до безвідмовного виконання у реальних умовах служби (пошук наркотичних засобів у складних умовах – замасковані харчовими та нехарчовими подразниками, в різний час доби, збільшення тривалості безперервної роботи службового собаки). Крім того, теоретична підготовка інспектора-кінолога буде полягати у вивченні способів використання службових собак під час огляду транспортних засобів, вантажів, майна, будівель і споруд, а практична – в удосконаленні техніки використання службового собаки в умовах максимально наближених до реальної служби. Заняття потрібно проводити шляхом поступового введення в систему вправ різноманітних ускладнень, які визначаються умовами підготовки службового собаки.

Тривалість заключного етапу підготовки інспекторів-кінологів зі службовими собаками може тривати від 1,5 до 2 місяців. Особливістю проведення занять на цьому етапі також є те, що удосконалення будь-якого навичку здійснюється з урахуванням його взаємозв'язку з іншими навичками. Однак, за будь-яких умов навик повинен проявлятися у найскладніших умовах. Заняття плануються і проводяться у різний час доби, різну погоду, на різних місцях в обстановці, максимально наближеній до реальних умов служби. Безвідмовність навичку досягається системою комплексних вправ різної складності. Збільшується тривалість занять до 5–6 годин, а також тривалість перебування службового собаки в активному стані від 1 до 3 годин. Контрольні перевірки, як правило, проводяться через кожні 10 днів занять, а також наприкінці цього етапу.

Висновки

В результаті проведених досліджень по вивченню техніки підготовки та роботи службових собак на державному кордоні, а саме методики підготовки та роботи собак до пошуку вибухонебезпечних предметів і наркотичних речовин було встановлено:

1. У навчальному кінологічному центрі створені всі необхідні умови для проходження загального і спеціального курсу дресирування та тестування собак на придатність до виконання служби.

2. Заняття та підготовка собак проходять у відповідності методик з дотриманням правил та використанням необхідних засобів для дресирування.

3. Найкраще та найефективніше для підготовки собак для пошуку вибухонебезпечних предметів підходить контрастний метод дресирування із застосуванням харчового та фізичного подразника.

4. Найефективніший метод підготовки собак для пошуку наркотичних засобів – оперантний, в основу якого закладена любов собаки гратися іграшками та розшукувати їх.

Список використаної літератури

1. Афанасьєв А. О., Серховець С. В. Основи підготовки інспекторів-кінологів зі службовими собаками до пошуку вибухових речовин, зброї, боєприпасів : навчально-методичний посібник. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2015. 148 с.
2. Була Л. В. Оцінка службових собак, які дресируються по пошуку наркотичних засобів та зброї: дис. канд. с/г наук: спец. 06.02.01 «Розведення та селекція тварин» / Людмила Валер'янівна Була. – Чубинське: УААН, 2009. – 171 с.
3. Виноград О. В. Основи службової кінології: навч. посіб. Хмельницький: Меркьюріті-Поділля, 2011. 192 с.
4. Державна прикордонна служба України (офіційний вебсайт). URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/> (дата звернення: 09.11.2021).
5. Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС. URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE32348.html (дата звернення : 11.10.2021).
6. Інструкція з організації кінологічного забезпечення в Державній прикордонній службі України URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0459-18#Text> (дата звернення : 11.10.2021).
7. Інструкція по відбору, дресируванню спеціальних собак з пошуку вибухівки та вогнепальної зброї. Затверджена Міністерством Внутрішніх Справ України 22.05. 1999 р. Київ, 2000. 45 с.
8. Методика добору собак для службового дресирування у Державній прикордонній службі України : Адмін. Держ. прикордон. служби України. Київ, 2014. 12 с.
9. Методичний посібник для навчання фахівців-кінологів і підготовки службових собак на пошук вибухових речовин, зброї й боєприпасів. Київ, 1997. 14 с.
10. Островський Ю. В., Радчук І. В. Особливості відбору службових собак для роботи на пунктах прикордонного контролю. Науково-теоретичний

збірник. Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва. Випуск 14. С. 82-84.

11. Островський Ю. В., Радчук І. В. Прийоми та методи дресирування службових собак. Науково-теоретичний збірник. Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва. Випуск 14. С. 84-87.

12. Пам'ятка інспектору-кінологу мінно-розшукової служби : Адмін. Держ. прикордон. служби України. Київ, 2014. 12 с.

13. Платковська О. В. Кінологічна служба в Україні // Шляхи покращення професійного рівня працівників кінологічних служб : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 груд. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 42–45. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/14_12_2018/pdf/12.pdf (дата звернення: 19.10.2021).

14. Полищук Ф. И., Трофименко А. Л. Кинология. Учебник для высших учебных заведений. Киев: Перун, 2007. 1000 с.

15. Полищук Ф. К, Трофименко О. Л. Основы кинологии. Теоретический и практический аспекты дрессировки. - Киев-Ирпень : Перун, 2003. 200 с.

16. Породи собак. URL: <http://animalsik.com/porodyi-sobak> (дата звернення: 09.11.2021).

17. Порядок організації службового собаківництва в митній службі / Затверджений Головою Державної митної служби України 15.04.1998 р. Київ, 1998. С. 3-14.

18. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770.

19. Про затвердження Порядку підготовки та використання в охороні державного кордону інспекторів-кінологів із службовими собаками : Наказ Адмін. Держ. прикордон. служби України від 14 квіт. 2009 р. № 275.

20. Про затвердження Програми базової підготовки інспекторів-кінологів з розшуковими і спеціальними собаками : Наказ Адмін. Держ. прикордон. служби України від 01 квіт. 2010 р. № 241.

21. Программа обучения контролеров со служебными собаками и дрессировка служебных собак на поиск взрывчатых веществ. / Пер. с нем. В. Л. Колтунов. Львів : Вільна Україна, 1993. 202 с.

22. Сайт питомника немецких и бельгийских овчарок «Волчья стая» URL: <http://www.wolferudel.ru>. (дата звернення: 19.10.2021).

23. Службові собаки. URL: <https://uk.bookipet.com/s/dogs/belgian-shepherd-dog> (дата звернення: 09.11.2021).

24. Современная энциклопедия собаководства. Донецк : ПКФ «БАО», 2001. 480 с.

25. Степаненко В. М., Островський Ю. В., Радчук І. В. Історія, значення та роль службового собаківництва у житті людини. Науково-теоретичний збірник. Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва. Випуск 14. С. 76-78.

26. Уинифред Гибсон Стрикленд и Джейм Энтони Мозес. Немецкая овчарка / Пер. с англ. О.И. Кокошинской. «Рекомендации лучших специалистов». Москва: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2003. 447 с.